

Jože Vugrinec

Števan Küzmič:

Nouvi zákon

Ob 250. obletnici izida

Prekmurci (in, upamo, tudi ostali Slovenci) smo se letos spomnili 250 let stare prekmurske knjige – Nouvoga zákona ali testamentoma prekmurskega protestantskega pisca Števana Küzmiča. Njegova iz grške predloge prevedena Nova zaveza Svetega pisma je izšla leta 1771 v nemškem mestu Halle (leži severozahodno od Leipziga) na Saksonskem.

Prekmurska slovenska knjiga je začela svojo rast s Temlinovim Malim katekizmom, svoj vrh pa dosegla že s sedmo knjigo po vrsti, vse so evangeličanske – s Küzmičevim Nouvim zakonom.¹

Nihče od prekmurskih piscev in prevajalcev Küzmičevega prevoda Novega testamenta še ni dosegel. In presegel njegove besedne ustvarjalnosti, posebej še, če upoštevamo čas, prostor in razmere, v katerih je pisec živel in ustvarjal. Četudi se komu zdi, da s hvalo pretiravamo, je treba pibiti, da je Števan (danes: Štefan) Küzmič najpomembnejši protestantski pisatelj in najpomembnejši med vsemi pisci 18. in 19. stoletja v naši pokrajini, tudi katoliškimi.

Rojen je bil v Strukovcih leta 1723. Šolal se je pri Sv. Benediktu v Kančevcih, v Radgoni (danes: Bad Radkersburg), na evangeličanskih šolah v Šopronu in Györu (danes Madžarska) ter na koncu na liceju v Bratislavi (danes Slovaška). Po končanem študiju je 1751 prišel v Nemescsó in tu nasledil na učiteljskem mestu Mihaela Severja (ta je bil rojen neznan kdaj na Vaneči, umrl pa v Nemescsóju 1750). Štiri leta zatem se je preselil v Šurd v Šomodski županiji, kjer je do smrti 1779. leta opravljal službo pastorja. V enajst krajev te županije so bile nekaj desetletij pred tem preseljene prekmurske družine, ki so si želele imeti za svojega evangeličanskega duhovnika ravno njega.

¹ Popoln naslov se glasi: Nouvi zákon ali testamentom goszpodna nasega Jezusa Krisztusa zdaj oprvics z grcskoga na sztári szlovenszki jezik obrnyeni po Stevan Küzmicisi surdászkom. F. V Halli Saxonskoj MDCCCLXXI.

Nekaj prvih njegovih knjig se ni ohranilo.² Prva pomembnejša Küzmičeva knjiga je Vöre krsztszászke krátki návuk, ki je bila tiskana v Halle 1754. Sestavljajo jo odlomki iz Svetega pisma, psalmi in drugo, najpomembnejši pa je Predgovor. V njem na široko govori o namenu in značaju svojega pisanja, razmišlja o duhovnem, verskem življenju svojih rojakov, omenja svoja predhodnika na ustvarjalnem področju – Temlina in Severja. V živahnem narečnem jeziku (in slogu), v katerem je pisan Predgovor, oba pisca prekaša in že napoveduje izredno jezikovno stvaritev v naslednjem svojem delu, v knjigi Nouvi zákon.

To delo je poleg pesmaric služilo evangeličanom približno dve stoletji v cerkvi, šoli in po naših slovenskih domovih. Njegovi poznavalci ugotavljajo, da je močno vplivalo na razvoj nadaljnjega slovstvenega dela v prekmurščini, tako protestantskega kot katoliškega. Splošno kulturni in narodnostni pomen v njem ima obširen Predgovor, ki ga je sicer podpisal Jožef Torkoš (1710-1791), evangeličanski pastor v Šopronu, a je Küzmič najmanj njegov soavtor. V Predgovoru je namreč poleg Slovanov in njihovih prevodov Svetega pisma govora še o sorodstvu med Slovenci na Ogrskem (torej med prekmurskimi in porabskimi Slovenci) in tistimi v Avstriji (torej vsemi drugimi Slovenci). Ta izjava je »le še podprla njihovo (prekmurskih, ogrskih Slovencev – op. J. V.) mogoče le podzavestno čutenje ob branju tako ugledne knjige v lastnem jeziku, da se sami razlikujejo od vladajočega naroda, toda imajo v svojem jeziku pisano delo, ki bi ga v tujem ne razumeli. To je moglo gojiti in krepiti njihovo vsaj domačijsko in do neke mere tudi narodno zavest. Kot prevod pomembnega dela svetovnega slovstva v nerazvit jezik pa ima Küzmičovo delo kot samonikla jezikovna stvaritev svoj slovstveni in splošno kulturni pomen, ki budi že dvesto let (letos že 250 let! – op. J. V.) občudovanje doma in v svetu.« (Vilko Novak: Izbor prekmurskega slovstva, Ljubljana 1976, str. 54.)

² Po Škafarjevi Bibliografiji prekmurskih tiskov od 1715 do 1919 naj bi bil neznan tudi primerek Küzmičevega abecednika iz leta 1753, kar pa ne drži, saj je soboška knjižnica pred dvema desetletjema dobila v dar fotokopijo tega njegovega dela. Kot je razbrati iz ovitka, ki je kopiji priložen, jo je Škafarju postal madžarski slavist László Hadrovics (1910-1997), iz Škafarjeve zapuščine pa dobil dr. Vilko Novak (1909-2003). Ta jo je leta 2000 podaril naši knjižnici. Škafar v svoji bibliografiji knjižice ni upošteval, ker jo je dobil v roke šele po izidu svojega bibliografskega dela. – PiŠK Murska Sobota jo hrani pod signaturo Ro 165.

Knjiga je doživela še štiri ponatise (Požun, danes Bratislava 1817, Kószeg 1848, Dunaj 1883 in Beograd 1928).³ Poleg nekaterih večjih slovenskih in tujih knjižnic prvo izdajo Nouvega zákona v kar več izvodih hrani tudi naša, soboška, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota. Najlepše očuvan nosi signaturo R 231. Tega je vodstvo knjižnice v letu 2011, ob 240-letnici natisa, dalo digitalizirati, tako da ga lahko bralci najdejo in berejo v elektronski obliki na portalu Digitalna knjižnica Slovenija (dLib.si).

Števan Küzmič naj bi po pisanju njegovega sodobnika, katoliškega pisca Mikloša Küzmiča (1737-1804), prevedel tudi Staro zavezo Svetega pisma, vendar je to vprašanje, saj delo ni ohranjeno. Vprašanje je tudi, kakšen je njegov delež pri pripravi in izdaji prekmurskih pesmaric. In ali je tudi sam morda izdal kako pesmarico, pa se do danes ni ohranila (ali še ni najdena).

Za konec: Števan Küzmič in ostali protestantski pisci so – skupaj s katoliškimi – ljudi vzgajali v verskem, jezikovnem in narodnostnem pomenu. Njihova dela so pravi mali spomeniki prekmurskega jezika, slovenstva in vere. Dobrih 200 let (od Temlinove knjige do konca izhajanja narečnega katoliškega periodičnega tiska) se Prekmurci ponašamo tudi s prekmurskim knjižnim jezikom. In narečjem, ki vedno bolj zanima jezikoslovce, naše sodobne pisatelje in bralce.

³ Škafar, Ivan: Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ljubljana 1978, str. 17.

Viri in literatura:

Novak, Vilko. Izbor prekmurskega slovstva. Ljubljana: Založba katoliških duhovnikov, 1976.

Škafar, Ivan. Bibliografija prekmurski tiskov od 1715 do 1919. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Biblioteka 6, 1978.

Vugrinec, Jože. Prekmurski protestantski pisci 18. in 19. stoletja in nahajališča njihovih najpomembnejših del. Zbornik soboškega muzeja 7 (ur. J. Balažić). Murska Sobota: Pokrajinski muzej. 2007, str. 56-58.

APOSTOLSZKOGA

XXIV. TÁL.

Pavel I. sze tó'zi i zagovárja, 1-22. II.
Feliczi i Druzili prédga, 24-27.

I. 1. **P**o pétom dnévi je pa doli sô vísesnyi pop Anániás z sztarisimi i z nikaksim récsnikom Tertullusom: kí szo sze szkázali poglavári prôti Pavli.

2. Pozváni pa on, zácsao ga je Tertullus tó'ziti govorécsi:

3. Da szmo vnogo méra po tebi dôbili i doszta dobroga je vcsinyeno etomi lüdsztvi po tvojoj modrôszti, stero mi vszigdár i povszud vszákov hválov vzememo, zmo'zni Felix.

4. Naj te pa z vnôgim gucsom ne dr'zim; proszim te, poszlühni nász edno malo pôleg tvoje pravicsnoszti.

5. Ár szmo najsli etoga mo'zá, kûgo, i nadigávajôcsega reberio med vszêmi 'Zidovmi povszem szvejti i naj prednyêsega Nazareuskoga jeretinsztva.

6. Ki je i czérkev szküsávao oszkrúiniti: steroga szmo i zgrabili i pôleg nase právde szmo ga steli szôditi.

7. Pridôcsi pa med nász Lizias jezernik z velikov szilov ga je nám z nasi rôk odpelao.

8. Izapovedao je nyegovim to'zczom idti k tebi: od koga mores szám, szôdivsi ga, od vszê tê szpoznati; za steroga volo ga mi tó'zimo.

24. Tál.

9. Prilo'zili szo pai 'Zidovje govorécsi: ká sze eta tak májo.

10. Odgôvoro je pa Pavel, gda bi nyemi poglavár kivao, erkôcsi: da znám, ka szi od vnogo lét szodecz etoga národa posztávleni; szrcsnejse bodem od tej, stera sze mené dosztájajo, odgovárjao.

11. Mores i tí znati: ka je nej vecs dní, kak dvanajszet; kak szem gori sô vu Jerusálem Bogá molit.

12. I ni vu czérkvi szo me nej najsli, ka bi sze szkim pregovárjao, ali ka bi vküp bê'zanye lüdszva szprávlao; niti vu szpráviscsaj, niti v meszti.

13. Niti nemrejo poszvedocsi ti: za steroga volo me zdaj tó'zijo.

14. Vadlujem ti pa eto: ka, pôleg te pôti, stero právijo jeretinsztvo, tak szlû'zim ocsákov Bôgi; da verjem vszê; stera szo pizsana v právdi i vu prorokaj.

15. Vûpazen majôcsi vu Bôgi, stero i oni szami csákajo; ka bude gori sztanenyé ti mrtvi i pravicsni i nepravicsni.

16. Vu etom sze pa fliszam: naj nevra'zeno dúsnovészt mám pred Bogom i lüdmí vszigdár.

17. Po vnôgi létaj szem pa prisao álmostva csiniti národí mojemi i áldüvanya.

18. Vu steri szo me najsli ocsi-

266

Del besedila in naslovnica *Nouvega zákona ali testamentoma*.

Del besedila in naslovnica *Nouvega zákona ali testamentoma*.